

Hudební maraton Leoše Janáčka v Ostravě

KATEŘINA HNÁTOVÁ

Čtyřdenním Hudebním maratnem Leoše Janáčka vyvrcholil ve dnech 25. až 28. října v Ostravě projekt Janáček Ostrava 2018. Ve všech pádech skloňované sté výročí založení naší republiky se letos snoubilo s 90. výročím úmrtí Leoše Janáčka, který na vlastní kůži prožil vroucí milieu nového státu. Atmosféra byla tedy v Ostravě dvojnásobně slavnostní – konalo se celkem 17 koncertů v hvězdném obsazení, účinkovali severomoravští rodáci Kateřina Kněžíková, Martin Kasík, Ivo Kahánek, Lukáš Vondráček, dále dnes již světově proslulý Pavel Haas Quartet, houslista Jan Mráček, dirigent Jiří Rožeň a mnozí další. Projekt organizačně zaštitila Janáčkova filharmonie Ostrava, spolupracovaly i partnerské instituce Národní divadlo moravskoslezské, Ostravská univerzita, Janáčkova konzervatoř v Ostravě, Svatováclavský hudební festival, MHF Leoše Janáčka – to vše potom za finanční podpory statutárního města Ostravy a Moravskoslezského kraje. Nelze nezmínit skvělou manažerskou a dramaturgickou práci Ondřeje Daňka, Igora Františáka a jejich kolegů. Koncertovalo se ve velmi různorodých prostorách od kostela sv. Václava, jenž je nejstarším ostravským sakrálním prostorem, přes malé i velké koncertní síně až po sál v industriálním areálu provozu Hlubina v oblasti Dolní Vítkovice. Nechyběly ani doprovodné akce, které zde však nemáme prostor komentovat. Pojďme si ale zrekapitlovat zásadní interpretační počiny, na něž se bude v souvislosti s tímto hudebním maratnem nepochybně vzpomínat.

Zahajovací koncert dne 25. 10. se konal v Domě kultury města Ostravy, Janáčkova filharmonie Ostrava tak vystoupila na svém domácím pódiu pod taktovkou svého současného šéfdirigenta Heika Mathiase Förstera. Program

byl sestaven ze skladeb Leoše Janáčka, Antonína Dvořáka a Luboše Fišera. A byl to právě Fišer, jehož jinak skvělá skladba *Patnáct listů podle Dürerovy Apokalypsy* se v úvodu večera nevyjímala. Dramaturgicky se nejednalo o příliš šťastný výběr – zvukově úsporná a na dramatické zvraty bohatá skladba byla plná nepřesností a rozpačitosti. Především dirigent Förster nepřesvědčil, že má za sebou již čtyři sezóny v čele tohoto orchestru – jeho výkon byl slabý, nedával vůbec nástupy, což zejména u této Fišerovy partitury je věci naprosto zásadní. Zkrátka dojem byl posluchačsky veskrze rozpačitý a Försterovo špatné vedení neprospělo ani Fišerově kompozici, ani orchestru (ten si svou pověst našťestí brzy napravil pod taktovkou jiných dirigentů). Posluchač doufal, že dále bude následovat hlubší umělecký prožitok. Ten našťestí opravdu přišel, a to zásluhou českého houslisty světového renomé Jana Mráčka, jenž přednesl Dvořákovu *Koncert pro housle a orchestr a moll*, op. 53. Sedmadvacetiletý houslista ovládá virtuózní techniku a na svůj věk má již velmi vyzrálou muzikalitu a cit pro dvořákovský rukopis. Jeho představu o tom, jak by měl půvabný trívětý koncert vypadat, bohužel nerespektoval dirigent Heiko Mathias Förster. Partituru řídil mechanicky a naprosto nebral v potaz Dvořákovy specifické přednesové požadavky, které ležely na bedrech sólisty. K žádnému výraznému slyšitelnému kolapsu nedošlo, přesto jsem se neubránila silnému dojmu, že by si houslista zasloužil lepšího dirigenta, který by s ním „dýchal“. Všechny překotné a předčasné nástupy orchestru sólista obdivuhodně ustál, drobné časové skluzy doháněl a zachránil tak reputaci svoji i orchestru. Jako sólový přídavek zazněla skladba Fritze Kreislera *Recitativo a Scherzo-Caprice*, op. 6, kde už se interpret mohl plně věnovat

Obř. 1 Houslista Jan Mráček na zahajovacím koncertě Hudebního maratonu Leoše Janáčka, foto Ivan Korč.

přednesu virtuózní skladby a předvést publiku, jak prvotřídním houslistou je. Vystupoval navíc nesmírně sympaticky, poděkoval za aplaus po Dvořákově koncertu a osobně uvedl následující přídavek. Ten si posluchači užili již v patřičné slavnostní atmosféře plné emoci a radosti z hudby. Vše bylo poté korunováno bouřlivým potleskem. Druhou polovinu večera zahájil monolog a modlitba Jenůfy z druhého dějství opery *Její pastorkyňa* – tím se program posunul do říše Janáčkovy hudby, ve které pak setrval až do závěrečného koncertu festivalu. Jenůfa v podání Kateřiny Kněžikové byla fantastická! Zhruba osmiminutový sólový výstup ukázal Kněžikovou jako sopranistku nejvyšších kvalit se smyslem pro přednes dramatické role včetně hereckého vkladu. Technické finesy zpěvu netřeba podrobně rozebírat, vrcholně profesionální výkon byl prostý jakéhokoliv zaváhání.

Orchestr byl však bohužel příliš nahlas, dirigent ho burcoval k silné dynamice a nenechal zpěvačku více vyniknout. Je třeba si uvědomit, že doprovod se za normálních okolností (tzn. při divadelním představení) ozývá ze zapuštěného orchestřiště, zní tlumeně a vzdáleně – jediné tak má šanci nádherná modlitba k Panně Marii zapůsobit na posluchače. Tentokrát byl orchestr příliš symfonický a místy přehlušoval zpěvačku.

Závěrečnou skladbou večera bylo Janáčkovu *Věčné evangelium*, které zapůsobilo zejména díky dokonalému Českému filharmonickému sboru Brno, dirigent Förster ani zde nepřesvědčil. S trochou nadsázky by se dalo říct, že skladbu v podstatě dirigoval sbormistr Petr Fiala, který seděl v hledišti. Sbor pod jeho vedením pracuje již od roku 1990 (tehdy ho Fiala založil) naprosto perfektně a je vždy zárukou

Obr. 2 Dirigent Petr Fiala a Český filharmonický sbor Brno v kostele sv. Václava, foto Martin Kusyn.

mimořádného posluchačského zážitku. Úseky, v nichž zpíval sbor, byly evidentně kompaktnější než ty čistě orchestrální. Možná bylo málo času na secvičení skladby, tím spíše měl dirigent respektovat a využít perfektně připravený sbor a s orchestrem se k němu prostě přidat. Sólové party přednesli Kateřina Kněžiková a Ludovít Ludha. Kněžiková byla andělem zvukově i na pohled, opět potvrdila své pěvecké kvality, pochopení podstaty éterického textu a Janáčkovy expresivní hudby. Ludha hlasově vynikal, ovšem jen co se týče intenzity. Jeho hlas byl předimenzovaný, nekultivovaný a Joachim z Fiore se proměnil spíš v Cania z *Komediantů*, mystické vytržení vystřídal afekt tak blízký mnoha tenoristům. Janáčková hudba však naštěstí vše tmelila a rušivé momenty eliminovala.

Ještě neodezněl dojem ze skvělého výkonu sboru ve *Věčném evangeliu* a již tu byl druhý den maratonu (26. 10.) a odpolední sborový koncert v kostele sv. Václava. Český filharmonický sbor Brno přijíždí ozdobit mnohé významné české i zahraniční festivaly a svým fantastickým výkonem obohatil i čtyřdenní ostravský maraton, a to programem výsostně janáčkovským. V úvodu programu zazněly rané *Ukvalské písně*, v nichž předestřeli členové sboru posluchačům všechny odstíny svého interpretačního mistrovství. O naprosto dokonalé souhře jednotlivých skupin i zpěváků v rámci jedné skupiny snad ani není třeba psát. Dirigent a sbormistr Petr Fiala vedl své těleso precizně, ale bylo patrné, že by dokonale sehraní sboristé odzpívali i bez něj (což je zde míněno jako poklona sboristům i sbormistrovi). Zejména poslední tři sbory byly plně pregnantní

díkce, odstíněné dynamiky a hlubokého prožitku Janáčkovy sborové tvorby. Následoval smíšený sbor *Kačena divoká*, velmi jímavý, dramatický i lyrický zároveň, jak je u Janáčka obvyklé. Dále zazněly mužské sbory *Což ta naše bříza*, *Výhruška*, *Ó, láska* a *Ach, vojna, vojna*. Vrcholně dramatický *Kantor Halfar* uzavřel část vyhrazenou mužským sborům. Právě při poslechu tohoto sboru bylo snad nejvíce patrné, jak příznivá je akustika zvoleného místa – nejstaršího sakrálního prostoru v Ostravě. Poté sbor v plném obsazení provedl skladbu *Zdrávas Maria* za spoluúčinkování houslisty Leoše Zavadilíka a tenoristy Tomáše Kořínka. Housle s tenorem se dobře doplňovaly, i když ve vysokých polohách byl tenor opět příliš agresivní, navíc intonačně nejistý. V závěrečném *Otčenáši* se ke sboru přidala harfistka Pavla Kopecká. Zvukový prožitek byl umocněn výše zmíněnou příznivou akustikou malého kostelního prostoru, kde nevznikalo žádné echo ani při hlasité a vypjaté dynamice. Interiér kostela svatého Václava navíc skvěle doplňoval atmosféru koncertu, akustické i optické vjemy byly nesmírně silné a zároveň čisté. Co při poslechu Českého filharmonického sboru Brno nadchne, je skutečnost, že i když sbor už vystupoval tolikrát, nesklouzne nikdy k rutině, každé provedení je skvělé, znovuprožití již známé skladby je plné profesionality a emocí, které se velmi rychle přenesou i na přítomné publikum. Radost z interpretované hudby sálala z každého jednoho sboristy.

Po odpoledním sborovém vystoupení přišel na řadu večerní orchestrální koncert s podtitulem „Mladí ladí Janáčka“. V sále Domu kultury města Ostravy se posluchačům představil Ostrava Youth Orchestra pod taktovkou Ondřeje Vrabce. Spojený orchestr studentů Janáčkovy konzervatoře Ostrava a Fakulty umění Ostravské univerzity předvedl profesionální výkon plný hudebnosti a spontaneity. Již úvodní *Žárlivost* (sám Janáček dlouho

váhal a s několika dirigenty konzultoval, zda má skladba původně zamýšlená jako předehra k *Její pastorkyni* zůstat součástí této opery, nebo si žít svým vlastním životem) prověřila hráčské schopnosti studentského orchestru – ten si s obtížnou partiturou poradil dobře, zejména žestě byly skvělé. Dirigent Ondřej Vrabec vedl orchestr pečlivě, užíval jednoduchá jasná gesta, dával přesné nástupy. Hráči jeho taktovku bedlivě sledovali, takže nedošlo k žádným nežádoucím odchylkám. Následovalo provedení *Concertina*, při němž za klavír usedl Lukáš Vondráček. Čtyřvětou skladbu Janáček zkomponoval v roce 1925, přičemž první větu vystavěl na podmanivém dialogu klavíru a lesního rohu, ve druhé větě klavír kontruje Es klarinet, až v závěru druhé části a v části třetí se připojí další hudební nástroje – dvoje housle, viola a fagot. Nutno pochválit souhru instrumentalistů, pregnantní rytmy smyčců a vedení dirigenta Vrabce. Klavírista Vondráček hrál velmi výrazně, přesto souhru s ostatními nástroji nijak nenarušil. Po krátké přestávce čekaly posluchače ještě *Lašské tance*, které byly krásným vyvrcholením večera plného mladistvého elánu a prožitku Janáčkovy hudby. *Starodávny I* zdobily přesné dělené smyčce, v části *Požehnaný* byla skupina prvních houslí dost nejistá ve výškách, ale u studentského orchestru je to omluvitelné. *Dymák* – to byly výborné horny, flétny a krásná závěrečná pointa. *Starodávny II* byl plynulý, dirigent Vrabec příkladně ukazoval fráze. Následoval *Čeladenský* a závěrečné *Pilky* s roztomile dvořákovskou dikcí. Publikum odměnilo studenty spontánním potleskem, „mladí naladili“ Janáčka evidentně dobře.

Třetí den maratonu (27. 10.) obohatil svým vystoupením světoznámý Pavel Haas Quartet. Odpolední koncert se konal v industriálním prostředí provozu Hlubina, v oblasti Dolní Vítkovice. Program byl nabíledni – oba Janáčkovy smyčcové kvartety, přičemž druhý

Obr. 3 Pavel Haas Quartet při vystoupení v hudebním sále provozu Hlubina, oblast Dolní Vítkovice, foto Martin Kusyn.

z nich si soubor vybral již na svoji debutovou nahrávku v roce 2006. *Smyčcový kvartet č. 1 „Z podnětu L. N. Tolstého Kreutzerovy sonáty“* zkomponoval Janáček na výzvu legendárního Českého kvarteta, skladba vznikla rychle ve dnech 30. října až 7. listopadu 1923. V podání prvotřídně sehraňých mladých kvartetistů zaujala především extrémně virtuózní a dravá třetí věta. V poslední čtvrté větě potom okouzlil kulatý sametový tón prvních houslí (Veronika Jarůšková) s téměř violovým ténbrem. Když houslí „odpovídalo“ violoncello (Peter Jarůšek), jako by zazněla druhá poloha téhož nástroje. Právě dialog (ať už dramatický či lyrický) mezi jednotlivými nástroji a fenomenální empatie je tím, co z Pavel Haas Quartet činí světovou špičku, technická dokonalost a znalost partů je samozřejmostí. Publikum bylo ze skladby i provedení stejně nadšené

jako při premiéře v roce 1924. *Smyčcový kvartet č. 2 „Listy důvěrné“* je vrcholně intimní zpovědí, kterou Janáček vytvořil v posledním roce svého života. Partitura byla na světě za 22 dnů, dílo vyznívá vášnivě a něžně zároveň, na rozdíl od tragického závěru prvního kvartetu je u druhého závěrečné vyznění v *Des dur* radostné. V první větě si nebylo možné nevšimnout vynikajícího unisona prvních a druhých houslí (jinde dost často primarius přehlušuje sekundistu), celkově bylo patrné, že soubor skladbu hraje dlouho a zná každou notu. Interpretace byla plná energie a zároveň lehkosti. Pavel Haas Quartet hraje tak, že i člověk, který Janáčkovu hudbu nikdy neslyšel, odchází okouzlen. Láska k prováděnému dílu a strhující interpretační výkon, který se ani po šestnácti letech existence souboru nestal rutinou, vždy znovu odmění přítomné publikum.

Součástí čtyřdenního maratonu byla i jedna repríza Janáčkovy opery *Osud* v Divadle Antonína Dvořáka v Ostravě, která byla věnována památce nedávno zesnulého britského muzikologa Johna Tyrrella. Premiéra tohoto nastudování v režii Jiřího Nekvasila se konala jen pár dní před maratonem – 18. a 20. října. Uvedením *Osudu* na repertoár Národního divadla moravskoslezského se tento operní dům stal celosvětově druhým divadlem, v němž bylo inscenováno kompletní dílo Leoše Janáčka. Současné nastudování je výsledkem spolupráce osvědčené autorské dvojice Jiří Nekvasil (režie) a Daniel Dvořák (scéna). Právě výtvarné pojetí je velmi puristické, prosté nadbytečných historismů, přesto divácky atraktivní. Kostýmy Simony Rybákové jsou tradiční a jednoduché a spolu s videoprojekcí černobílých dobových záběrů z lázni Luhačovic (dějiště opery) tvoří onen „historický“ rámec z velké části autobiografické opery. Scéna není zatěžkána zbytečnými rekvizitami, podstatná a působivá je projekce na stěny či na občas spuštěnou oponu, která v jistých chvílích vytváří forbinu k některým komornějším scénám. Na velké plochy je opakovaně promítána zvětšená černobílá klaviatura, což jako symbol funguje výborně – hlavním hrdinou opery je přeci hudební skladatel. Výkony sólistů byly různorodé, soprán Lindy Ballové byl měkký a lyrický, na roli Míly Válkové se i vizuálně velmi dobře hodila. Tenor Josefa Moravce byl na můj vkus příliš agresivní, výšky tahal doslova z paty, z hlasivek to zřejmě nešlo. V hlavní roli skladatele Živného s ním alternuje Martin Šrejma, jehož hlas byl hodnocen příznivěji. Divadelní orchestr pod taktovkou Jakuba Kleckera hrál velmi dobře, sbormistr Jurij Galatenko odvedl taktéž dobrou práci. Představení bylo celkově kompaktní, účinkující skloubili pěvecké i herecké vlohy, na jevišti bylo stále živo. Současná ostravská inscenace dokazuje, že i ranou a nepřilíží často uváděnou Janáčkovu operu *Osud* lze nastudovat s úctou

k tradici i autorově hudbě a zároveň inovativně. Je potěšitelné, že neotřelé nápady nemusí být nutně synonymem pro extrémní a inscenátorské excesy. Divadelní představení krásně osvěžilo hudební maraton, který následujícího dne pokračoval ve výjimečně slavnostním duchu.

Neděle 28. 10. byla závěrečným dnem ostravského maratonu a zároveň dnem stého výročí založení naší republiky. V sále Janáčkovy konzervatoře v Ostravě se koncertovalo již od dopoledních hodin. Kompletní Janáčkovu klavírní dílo odehrál Jan Bartoš. *Ukvalskou a Moravskou lidovou poezii v písních* přednesli Kateřina Kněžíková a Roman Hoza za klavírního doprovodu Martina Kasíka – oba tyto koncerty živě přenášel ČRo 3 Vltava spolu se *Zápisníkem zmizelého* z následujícího odpoledního koncertu a *Tarasem Bulbou* z finálního večera. Pěvecký recitál Kněžíkové a Hozy byl nezapomenutelným zážitkem – skvělá pěvecká technika, bezchybná dikce, postihnutí nálady každé písně, maximální prožitek a patrná láska k prováděné hudbě i slovu – co víc si u tak mladých interpretů přát? Vynikající byl klavírní doprovod Martina Kasíka, který zde nevystupoval jako sólista a virtuóz, nýbrž citlivý doprovazeč. Málokrterý sólový pianista dokáže tak empaticky doprovázet zpěváky a odstínit emoce při přednesu komorního repertoáru do nejmenších nuancí. Nejprve zaznělo všech 13 písní z cyklu *Ukvalská lidová poezie v písních*. Tuto verzi pro sólový soprán a baryton bylo možno porovnat se sborovým provedením Českého filharmonického sboru Brno v kostele sv. Václava – téměř jako by se jednalo o dvě různé kompozice. Z rozsáhlého souboru *Moravská lidová poezie v písních* (celkem 53 písní) zazněl výběr zhruba poloviny z nich. V některých písních excelovala pouze sopranistka, v jiných barytonista, další zpívali oba společně. Klavírní doprovod byl decentní a přítom precizní, někdy i bouřlivý a technicky náročný,

Obr. 4 Zleva klavírista Martin Kasík, sopranistka Kateřina Kněžíková a barytonista Roman Hoza, foto Martin Kusyn.

jako v písních *Pohřeb zbojníkův* a *Muzikanti*. Nepříliš naplněný konzervatorní sál odměnil interprety vřelým potleskem.

Předvojem velkého slavnostního závěrečného koncertu byl podvečerní koncert komorní, na němž exceloval klavírista Martin Kasík a mladá dechařská elita. Velmi zajímavé bylo, že v tomto případě byl koncertní sál Domu kultury města Ostravy prostorově využit již třetím možným způsobem – tentokrát se hrálo jen na hlavním pódiu v dřevěné nice, která nabídla velmi příznivou komorní akustiku pro několik desítek posluchačů. Zhruba hodinový program nabídl Janáčkův dechový sextet *Mládí* a potom *Capriccio* pro klavír levou ruku. Vzpomínky na mládí zakomponoval Janáček do půvabného

čtyřvětého dechového sextetu ve složení pikola, hoboj, klarinet, lesní roh, fagot, basklarinet. Provedení zkušenými hráči na dechové nástroje bylo perfektní, díky těsnému kontaktu hráčů a posluchačů byla atmosféra bezprostřední, vřelá, milá a zároveň slavnostní – všichni účinkující měli připnutou malou trikoloru. Již první skladba byla publikem vřele přijata. Následovalo *Capriccio*, jehož těžký part pro levou ruku přednesl bravurně Martin Kasík za doprovodu posílené dechové sekce. Originální skladba vznikla na popud klavíristy Otakara Hollmana, válečného invalidy, který ve válce přišel o pravou ruku. Podobě jako jeho současník Paul Wittgstein inspiroval žijící skladatele k napsání skladby pro levou ruku. Byl to právě

Obr. 5 Zleva: Jan Ostrý (flétna), Jan Souček (hoboj), Ondřej Vrabec (lesní roh), Karel Dohnal (basklarinet), Jan Hudeček (fagot), Irvin Venyš (klarinet), foto Martin Kusyn.

Hollman, kdo *Capriccio* také 2. března 1928 premiéroval v Praze. Přestože se Janáčkoví původně do komponování skladby nechtělo, z premiéry byl nadšený. Vedle skvělého Martina Kasíka předvedlo své interpretační umění několik hráčů na dechové nástroje, kteří se sjeli doslova z celé republiky. Emoce a slavnostní atmosféra závěru maratonu jako by stále houstla, zbývala už jen ona pověstná třešnička na dortu a tou bylo velké symfonické finále v Domě kultury města Ostravy.

Po nezbytných úvodních projevech rozezněla velký sál kulturního domu Janáčkova filharmonie Ostrava pod vedením mladého dirigenta Jiřího Rožně. Srovnáme-li zahajovací koncert se závěrečným, téměř se zdá, že hrály dva různé orchestry. Nejistota a rozkolísanost pod taktovkou

Försterovou se nyní změnila v perfekcionismus a posluchačsky nesmírně atraktivní profesionální výkon. Přispěla k tomu jistě jasná představa dirigenta Rožně, kterou orchestr plně přijal za svou, dále pak vědomí, že koncert živě přenáší ČRo 3 Vltava a orchestrální rapsodii *Taras Bulba* v tu chvíli poslouchají lidé v celé republice. Svou roli jistě sehrála ona slavnostní atmosféra stého výročí založení republiky – hráči se cítili být poctěni a vzdali hold republice i Janáčkoví po svém (opět s trikolorou na klopě). Všechny tři části rapsodie zazněly tak bezchybně, že by dozajista vznikla skvělá nahrávka, která by nemusela být nijak retušována. Gesta dirigenta Rožně byla přesná, jeho výstavba dramatických tří vět byla dokonalá. Slavnostní večer jednoznačně potencoval výkony všech účinkujících a energie

Obr. 6 Dirigent Jiří Rožeň diriguje Janáčkovu filharmonii Ostrava na závěrečném koncertě Hudebního maratonu Leoše Janáčka, foto Martin Kusyn.

pulzující celým sálem byla mimořádně silná. Rozhlasový přenos se týkal jen *Tarase Bulby*, po krátké přestávce však následovalo ještě provedení legendární *Sinfonietty*, která se stala jakousi hymnou českých hudebních festivalů. Tato pětivětá skladba byla podobně strhující, a to již díky úvodním fanfárám, které zahrála rozšířená dechová sekce posílená zejména hráči z Brna. Premiéra *Sinfonietty* se konala na sokolském sletu v Praze v roce 1926. Premiérovému uvedení byl tehdy přítomen prezident Masaryk a je proto více než příhodné, že zazněla i v den stého výročí založení Československa. Nahromadění státotvorné symboliky nemohlo být větší. Přesto nebyla atmosféra celého čtyřdenního maratonu nijak strojená, nýbrž maximálně vřelá, srdečná a plná profesionálních interpretačních výkonů.

Velký dík všem účinkujícím a organizátorům! A v neposlední řadě obrovská inspirace pro tvůrce případných dalších festivalů – i monotematický festival lze učinit pestrým a posluchačsky atraktivním.

Přitom není nutné plundrovat rozpočet města a kraje zvaním zahraničních hvězd – Česká republika je stále domovem mnoha skvělých interpretů, kteří své umění provozují k radosti domácího publika. Navíc zahraniční hvězda bývá často produktem dokonalého marketingu, o hudebních kvalitách však v mnoha případech nelze hovořit. Objevme naše vynikající interprety teď hned, nečekejme, až se vrátí slavní ze světa.